

Макроикономическа динамика в условията на евроинтеграция

доц. д-р Вера Пиримова
УНСС, катедра „Икономика“

Резюме: В статията се разглежда динамиката на икономическия растеж в България. Основен акцент е поставен върху сравнението на някои макроикономически показатели на България и другите страни от ЕС (като ЕС 27, ЕС 15 или ЕС 10). В анализа се открояват сравнително добрите позиции на България в периода до 2007 г. по някои показатели, като верижния темп на нарастване на БВП, темпа на БВП на човек от населението, темпа на нарастване и относителния дял на инвестициите в БВП, равнището на безработица. Изведени и обобщени са предпоставките, тенденциите и възможностите за запазване на тези и подобряване на позициите на страната ни по други индикатори през следващите години.

Ключови думи: икономически растеж, икономическа динамика, сравнителни характеристики.

JEL: E 01, O 47, O 57.

През последния десетгодишен период в България е постигнат забележим напредък в довършването на пазарните реформи, притъпяването на кризисните

импулси и конюнктурната неустойчивост, възстановяването на условията и стабилизирането на основните източници на растежа. Това позволи в годините непосредствено преди и след приемането на България за член на ЕС (в началото на 2007 г.) развитието на българската икономика да се съсредоточи върху три обобщени и приоритетни цели:

- запазване на макроикономическата стабилност и трайно ускоряване на икономическия растеж;
- повишаване на производителността на труда, на конкурентоспособността на фирмите и на икономиката като цяло;
- решаване на социалните (и екологичните) проблеми и създаване на предпоставки за устойчив икономически растеж¹.

От безспорен интерес е да се установи доколко успешно се решават тези приоритети на настоящия етап. Защото от това зависи България да заеме по-скоро достойното място на равностоен, пълноценно интегриран икономически партньор на останалите 26 страни – членки на ЕС.

Макар да са изминали само по-малко от две години, пътят на България в ЕС може да се трасира като проекция на вече очертали се тенденции. Някои проявили се позитивни признаци и отделни експресивни трудности при изпълняването на първата цел могат да

¹ Тези цели се подчертават от експертите на Европейската комисия в Редовния доклад за напредъка на България в процеса на присъединяване към ЕС от м. октомври 2004 г. Те имат дългосрочен характер и се приемат за приоритетни и на настоящия етап, и в близкото бъдеще.

се откроят при сравнение на основни макроикономически променливи и показатели в България и другите страни от ЕС.

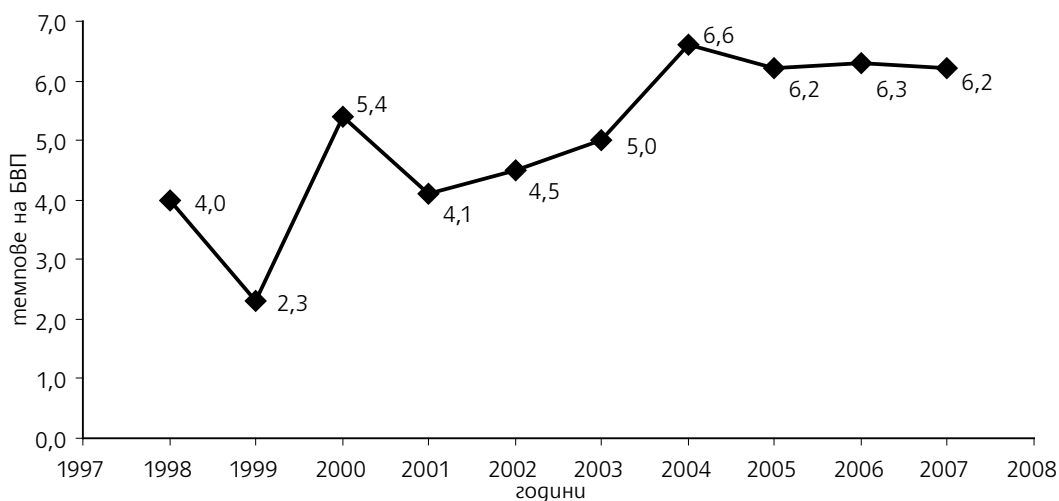
Основни индикатори на растежа в България

Макроикономическата панорама на България показва напоследък някои тенденции на балансираност и монотонност на реализираните прирасти, които поставят страната ни на сравнително добри позиции в ЕС.

През последните вече отчетени десет години България успява да преодолее присъщата на ранните години на прехода конюнктурна неустойчивост, генерирана от рецесионните импулси на реформите, и постига непрекъснато положителен растеж с умерени до високи темпове. Реализира се средногодишно нарастване на БВП за периода 1998-2007 г. от около 5 % (по-точно 5,06 %), което позволява натрупаното до 1997 г. общо изоставане в производството да се компенсира, трендът на растежа да се трансформи-

ра във възходящ. По отделните години през периода темповете са до голяма степен сходни – колебаят се около средния, с отклонение нагоре или надолу само от приблизително един процентен пункт (с изключение на 1999 г.). Тази относителна стабилност е най-ясно изразена през последните три години, когато икономиката ни се развива почти без амплитуди в темповете, със сравнително гладка динамика (Вж. фигура 1). Това я отличава от другите новоприети в ЕС страни, по-голямата част от които постигат през същия период най-високия растеж в ЕС, но с подчертано неравномерни темпове, вариращи в по-широк диапазон.

Скоростта на развитие на българската икономика на този етап може да се прецени като висока, задоволителна. В подкрепа на подобна оценка могат да се приведат най-малко две основания и сравнения. От една страна, нашите темпове се задържат на приемливо равнище в средносрочен десетгодишен хоризонт, и при това превишават около два пъти средните темпове, реализирани в по-старите страни членки, в стра-

Фигура 1. Темпове на растежа в България през 1998-2007 г.

ните от ЕС 15 и ЕС 27 като цяло (които са около 3 % за 2007 г.)². Наред с това по два обобщени показателя – а именно по верижния темп на нарастване на БВП (в сравнение с предходната година) и по темпа на БВП на човек от населението, през 2007 г. България има добра позиция – нарежда се на **седмо място** сред всички 27 страни – членки на ЕС. По тези показатели страната ни е изпреварена само от шест други, новоприсъединили се към ЕС, страни от Централна и Източна Европа с пазарно трансформирани икономики (Вж. таблица 1). По постигнатия за периода 1998-2007 г. средногодишен темп на БВП страната ни заема дори по-горното **четвърто място** след Латвия, която е първа в класацията с най-високия растеж средно от 7,84 %, Естония и Литва.

Тези макроикономически резултати са представени от редица постепенно подобря-

ващи се условия и фактори на растежа. Към края на отчетения период дялът на частния сектор в създавания БВП вече е доминиращ – достига над 80 % и е представен във всички допустими от закона икономически сектори, сфери и отрасли (макар и в специфична степен). Трансформацията на собствеността в частна заглавие, намаляват интензивността на приватизационния процес и на отрасловото реструктуриране, напрежението и обхватът на губещите фирми в държавния сектор. Наред с това нарастват производителността, приходите и печалбите на фирмите, инвестициите им за разширяване и модернизиране на техническото оборудване. При сравнително продължителния ръст на производството нарастват степента на заетост, сигурността в доходите и техният реален размер, заслуга за което имат както умерените им номинални прирасти, така и сведената до ниски и стабилни равнища инфлация.

Таблица 1. Най-високи темпове на БВП в страни от ЕС 27*

(проценти)

Държава	Темп на БВП за 2007 г. (прегх. год. = 100)	Среден темп на БВП за 1998-2007 г.	Темп на БВП на човек от населението за 2007 г.
България	6,2 (7)	5,06 (4)	6,2 (7)
Естония	7,1 (4)	7,46 (2)	7,3 (4)
Латвия	10,3 (2)	7,84 (1)	10,9 (1)
Литва	8,8 (3)	6,56 (3)	9,4 (3)
Полша	6,5 (5-6)	4,19 (7)	6,6 (5)
Румъния	6,0 (8)	4,35 (6)	6,4 (6)
Словакия	10,4 (1)	4,95 (5)	10,3 (2)
Чехия	6,5 (5-6)	3,70 (8)	5,9 (8)

* В таблицата са включени първите осем страни от ЕС 27 с най-високи темпове на икономически растеж през периода 1998-2007 г., както и за 2007 г. Подреждането на страните е извършено от автора на основата на представени или изчислени от него показатели по данни на EUROSTAT (<http://ec.europa.eu/eurostat>).

** В скоби след данните е посочено мястото в ЕС 27, което заема по всеки конкретен показател съответната страна.

² Темпът на растежа у нас през последните години надвишава и средния за световната икономика, който по данни на Световната банка възлиза на 3,7 % през 2007 г. Вж. например: www.siteresources.worldbank.org/ECAEX/Resources

Под влияние на трайната възходяща динамика на БВП, подобрените резултати от функционирането на частните фирми, усилията и програмите на правителството, предприетите държавни инфраструктурни обекти се отбелязва значителен напредък в намаляването на доскоро високото равнище на безработица в страната. Докато през 2006 г. безработните възлизат все още на 9,1 % от трудоспособното население на България, през 2007 г. равнището на безработица е сведено до 6,9 %³. Това равнище продължава да намалява и през първите девет месеца на настоящата година и вече е под средното за ЕС 27, което за м. септември 2008 г. е около 7 %. По този показател страната ни заема приблизително и малко под **средната позиция** в ЕС 27, заедно с Финландия. Сред страните с по-лоши данни за трудовия пазар и по-високи коефициенти на безработица са редица страни от Западна и Централна Европа, включително и страни с устойчиви, развити икономики – като Германия (8,4 %), Франция (8,3 %), Испания (8,3 %), Гърция (8,3 %), Белгия (7,5 %), а също и Словакия (11,1 %), Полша (9,6 %) и Унгария (7,4 %)⁴.

От голямо значение за макроикономическите процеси е постигнатият успех в овладяването на високата и неконтролируема инфлация от средата на 90-те години. През периода 1998-2007 г. годишният темп на инфлацията у нас се задържа на едноцифрени равнища, като за 2007 г. е 8,4 % (при база предходната година). По този показател България е на едно от последните места в Европа, доколкото другите страни отчитат много по-ниска инфлация. Но пак трябва да се отчете като изцяло положителен фактът, че са останали в миналото големите двуцифрени и трицифрени величини на темпа, както и че инфлацията показва

стабилност през последните години. И това е на фона на силното действие на проинфлационни фактори като нарастващото вътрешно търсене на стоки и влошаващото се външно въздействие – покачващите се в световен мащаб цени на енергоносителите и ускоряващата се инфлация в някои страни, от които България осъществява традиционен и интензивен внос на стоки.

Разходни и отраслови източници на икономическия растеж в България

Предпоставки за постигането и запазването на макроикономическата стабилност без опасни сътресения се установяват и в редица направления на разходната и отрасловата структура на БВП на България.

През последните години почти всички съвкупни разходи се увеличават последователно, без прекъсване, и създават благоприятни предпоставки на растежа. Проблематично остава засега единствено забавеното нарастване на износа, който изостава от ръста на вноса, и това резултира в трайно и задълбочаващо се отрицателно външнотърговско салдо. Най-съществено положително нарастване отбелязва бруто образуването на основен капитал, приносът на което за растежа през 2007 г. е най-голям.

Напоследък инвестиционната активност на българските фирми се ускорява (показва ръст от 21,7 % през последната отчетена година при 14,7 % за 2006 г.) и изтласква страната ни на едно от водещите места в ЕС по относителен дял на инвестициите в БВП през 2007 г. По този показател Бълга-

³ Вж. Статистически справочник 2008, изд. на НСИ, с. 67.

⁴ По данни на Икономическата комисия на ООН за Европа. Вж. www.unepce.org.

рия раздела **петото и шестото място** в ЕС 27 с Хърватия, като и двете страни отчитат еднакъв дял на инвестициите в БВП от 29,8 %⁵. Този дял превишава чувствително (с 8,5 процентни пункта) средния за ЕС 27, който възлиза на 21,3 %. Една внушителна част (почти 86 %) от разходите за придобиване на ДМА са извършени в частния сектор, като очакванията са той да остане доминиращ и през настоящата година. Тъй като предприетите инвестиции водят до разрастване и модернизирание на производствените мощности, те създават позитивно импулсиращ фактор на растежа с дългосрочни итеративни ефекти и намаляват опасността от преобръщане или значително забавяне на макроикономическата динамика. Стабилната макросреда и оживеното вътрешно търсене благоприятстват постигането на по-добро натоварване на наличните производствени мощности. Така например в промишлеността средното натоварване на мощностите през 2007 г. възлиза на 72,6 % и се увеличава с 1,6 процентни пункта, като достига до 74,4 % за м. юли 2008 г. Наред с вътрешните се увеличават чувствително и преките чуждестранни инвестиции – с 8,5 %, и по данни на БНБ възлизат на 25 396,6 млн. евро през последната отчетена година. Това са част от причините у нас да се предвижда по-ограничено понижаване на темпа на растежа през настоящата и следващата година – с под един процентен пункт, до равнища съответно от 5,8 % и 5,6 %, за разлика от по-песимистичните прогнози на останалите европейски страни⁶.

Въпреки постигнатото в областта на инвестиционния процес все още се запазват някои недокрай решени проблеми, които могат да индуцират известни временни затруднения за растежа. Така например засега възвръщаемостта от извършваните вложения е незадоволителна, за което показателно е изоставането на отчитания темп на растежа (както по отделни отрасли, така и за икономиката ни като цяло) от относителните параметри и ръста на капиталовото образуване. Причините са едновременно в недостатъчното и частично обновяване, забавеното лагово усвояване на капацитета на въвежданите в действие нови съоръжения, доскоро асиметричното разпределение и нарастване на вложенията по видове дълготрайни активи. В общите разходи за ДМА дялът на строителните и монтажните работи е твърде голям и дори се увеличава – от около 39 % на над 47 % само за последната отчетена година⁷. В същото време след последователно увеличаване на разходите за производствено оборудване, машини и съоръжения дялът им се установява на едва около 45 % от общия размер на разходите за ДМА. Също така трябва да се подчертае, че над 37 % от закупените от нашите фирми през 2007 г. машини и оборудване са вносни, което определено стимулира националното им производство, допринася за отчитаното по-голямо нарастване на стойността на вноса и отрицателния външнотърговски баланс.

Позитивната динамика и тенденциите в инвестиционния процес са под решително-

⁵ На по-предни позиции, само с 1-2 процентни пункта по-голям дял на инвестициите в БВП, са съответно Латвия, Естония, Румъния и Испания.

⁶ С изключение на нашата страна, както и на Унгария, Португалия и Румъния, всички други страни от ЕС прогнозират съществено намаляване на темповете на растежа си през 2008 г. и 2009 г. Тези прогнози са съставени на базата на тенденциите от предходните години и не отразяват последствията от разразилата се наскоро глобална финансова криза. След отчитане на предполагаемите ефекти от нея прогнозата за българската икономика бе допълнително коригирана и в проекта за държавния бюджет за 2009 г. бе заложен 4,7 % ръст на БВП.

⁷ Пресметнато от автора по данни от: Статистически справочник 2008 г., с. 117.

то влияние на промените в индивидуалното потребление. В периода след 1998 г. то постига реални и непрекъснати прирасти, благодарение на които успява да неутрализира натрупаното в предходните години огромно спадане от над 50 %. В основата е постъпателното повишаване на реалните доходи – през 2007 г. например работните заплати се увеличават значително и относителният им дял в общия доход на домакинствата нараства до почти 47 % (при 40 % за 2006 г.); доходите от предприемачество за първи път от много години се увеличават и дялът им достига до 5,5 %⁸. В резултат от това се повишава покупателната способност за редица основни хранителни и нехранителни стоки. След успокояването и трайното запазване на инфлационния темп на ниски равнища (под 10 % годишно), както и след възвръщането на изкубеното доверие в банковата система, нарастване отбелязват ползваните потребителски кредити, планирането и извършването на повече покупки на по-скъпо струващи и дълготрайни стоки и жилища от българските домакинства. В резултат от това крайното и индивидуалното потребление бележат траен ръст от около 5 % годишно, стимулират развитието предимно на промишлените отрасли, строителството и финансовата сфера и допринасят за увеличаването на БВП през всички предходни и през 2007 година.

От динамиката на БДС по икономически сектори могат да се изведат отраслите, които имат най-стабилен и голям принос за прирастите на съвкупната продукция. В това отношение като основен източник на растежа у нас през 2007 г. изпъкват отраслите от сектора на индустрията, който отчита като цяло забележително нарастване от 14 % (по данните на НСИ) в сравнение с предходната година. За първи път едва

през последните две години индустрията показва ръстове, които надхвърлят (и то през 2007 г. почти двукратно) ръстовете в сферата на услугите, и има по-голяма роля за растежа. По показателя процентен ръст на индустрията според данните на Икономическата комисия на ООН за Европа България отчита 9,2 % и се нарежда на **трето място** в ЕС 27, като преди нас са само Словакия (с темп от 12,7 %) и Полша (с темп от 9,6 %). По-голямата част от останалите 24 страни реализират доста по-ниски темпове, а Италия и Люксембург – дори спадове в индустриалното производство за 2007 г.

Макар развитието на сектор „Индустрия“ общо да се ускорява и през 2007 г. постигнатият ръст да е почти двойно по-голям в сравнение с 2006 г., динамиката на отделните индустриални отрасли не е еднотипна, нито е изцяло изчистена от колебания. Чувствителни са реализираните процентни прирасти в преработващата промишленост (15,4 %) и електропроизводството (17,2 %), които надхвърлят значително равнищата си от предходните години, докато темпът на развитие на строителството (16,9 %) се запазва на почти същото равнище. В добивната промишленост темповете са неравномерни, като за 2007 г. единствено тя има малък спад (от 5,8 %), и това се дължи до известна степен на прекратяването или на започналото реорганизиране на дейността на някои новоприатизирани фирми в отрасъла. В резултат от това, че повечето отрасли се развиват експанзивно, относителният дял на целия сектор „Индустрия“ се повишава и от 30,9 % през 2006 г. достига до 32,3 % от БДС за 2007 г. Причините са предимно в ускореното развитие и нарастващия дял на преработващите отрасли, стимулирани от растящите покуп-

⁸ Пресметнато от автора по данни от: Статистически справочник 2008 г., с. 82.

ки на стоки от българските домакинства, увеличаващото се заедно с по-голямото производство на стоки енергопотребление, рязкото и по-решително навлизане на частния сектор в електроразпределение. Усилващ ефект върху сектора оказва съсредоточаването в преработващата промишленост на почти 35 % (най-много) и в електропроизводството – на над 11 % от чуждестранните преки инвестиции в нефинансови предприятия; насочването в преработващата промишленост на 20 % и в производството и разпределението на електроенергия, газ и вода – на над 9 % от нарасналите инвестиционни разходи на българските фирми за 2007 г.

Сравнителните характеристики, динамика и тенденциите на обхванатите в анализа макроикономически показатели позволяват да се определят някои стабилизиращи

индикатори и сравнително добри позиции на икономиката на България в ЕС. Перспективите на растежа в страната ни обаче са под влияние както на вътрешните условия, така и на външните влияния и глобалните процеси. Предвид на настъпилата световна финансова криза вероятно и у нас ще има известно забавяне на темповете на растежа, доколкото всички страни, в т.ч. и България, очакват намаляване на инвестициите и на износа в резултат от отслабващото външно търсене и затягането на кредитните условия. Но при специфичните условия у нас и откритите подобрени съпротивителни сили на икономиката ни тя ще бъде по-леко засегната, спадането на темповете на растежа у нас ще е по-слабо изразено, отколкото в други страни от ЕС 10. Това се подчертава и в публикувания през м. октомври 2008 г. Реговен доклад на Световната банка за развитието на страните от ЕС 10⁹. **ИА**

⁹ Пълният текст на Реговния доклад на Световната банка за ЕС 10 от м. октомври 2008 г. Вж. на: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT>